

HRVATSKI ZNANSTVENIK I AKTIVNI ISTRAŽIVAČ O VELIKIM POSJEDIMA Jadransko more godina neupotreba

Hrvatska zbog turizma ima goleme probleme i društvene troškove koje nitko ne spominje. Spominju se samo prihodi. Mi trebamo sagraditi nekoliko centara za zbrinjavanje otpada, smeća koje nam uvelike ostavljaju naši gosti. To je zakonita posljedica preopterećenosti hrvatskog prostora i Jadranskog mora

Branko PODGORNIK

Doktor Slavko Kulić, umirovjeni sveučilišni profesor, i dalje je vrlo aktivan kao istraživač i kao sudionik brojnih međunarodnih znanstvenih skupova o ključnim problemima u svijetu. U posljednje vrijeme veliku pažnju posvećuje klimatskim promjenama, a našu je javnost iznenadio procjenama da će Hrvatska od orientacije na turizam imati daleko više stete nego koristi.

Proizvodnja u Hrvatskoj postupno propada, a gospodarstvo se okreće turizmu. Kako to tumačite i kakve će to posljedice imati za Hrvatsku i njezin okoliš?

— Od 1991. godine do danas hrvatska stvarnost je bez konstrukta. Hrvatska se nikad nije politički konstituirala u smislu višestrančkog konsenzusa o tipu socijalnih odnosa koje prakticiramo u našoj stvarnosti. To znači da smo stvarnost prepustili stjecaju okolnosti i kretanju bez koncepcije. Nama je nametnuta trgovачka orientacija umjesto proizvodne, unatoč spoznaji da imamo resurse. Mi smo imali i akumulaciju i dosta proizvodnje iz prethodnog razdoblja. To znači da nismo morali doći u današnje okolnosti, da se prešutno okrenemo takozvanom turizmu, i kao pojedinci, i kao društvo, i kao službena politika. Turizam nije gospodarstvo, nije gospodarska grana, nije djelatnost. Turizam je relativski fenomen koji se dogada oko sociokulturalnih i prirodnih vrijednosti.

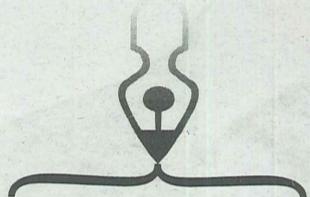
Ipak, donosi novac...

— Čekajte, tragična je država i ekonomija koja prihode čeka od turizma. Spominjete novac. Međutim, troškovi turizma su četverostruko veći od prihoda. O tim se troškovima šuti. Oko 69 posto prihoda od turizma je privatno, a troškovi o kojima govorim jesu društveni.

Samo onih tridesetak posto prihoda ide u prilog društva. Treba također upozoriti da su turistički prihodi neizvjesni, osjetljivi. Na takve prihode ne bi se trebali orijentirati ni država, niti društvo, a ni ekonomija posebno. Bez ekonomije koja nije usmjerena na stvaralaštvo, na proizvodnju kulturnih i materijalnih vrijednosti, društvo ne može opstati.

Proizvodnja koju smo imali nestaje. Ono što je ostalo, radi se o lohn-povlošima, što opet nije proizvodnja, ili se radi o trgovini. Došli smo u okolnosti u kojima i magistri znanosti rade u trgovini, za 3.000 kuna. Mislim da smo nesvesno ušli u okolnosti koje rade protiv nas. Turizam ne može biti oslonac naše budućnosti, jer je neizvještaj.

Osim toga, hrvatski prostor je

Oko 150 tisuća plovila godišnje prođe Jadranom, ali mi nemamo pravog uvida u posljedice tog silnog prometa. Bojim se da će u hrvatskom priobalju doći u pitanje održivost života. Sjeverni dio Jadrana od zapada do Crikvenice već metastazira

opterećen s 20 milijuna gostiju godišnje, što otvara niz pitanja o tome kakve će biti posljedice za naše kopno i Jadransko more. Zbog sve težih posljedica, bojim se da će i turisti sve manje dolaziti. Primjerice, sjeverni Jadran više ne bi smio graditi nikakve fiksne kapacitete u turizmu, ali unatoč tome oni se šire, osobito u Istri. Siguran sam da će se jednoga dana u tim kapacitetima leći galebovi ili golubovi. Možda bismo mogli graditi još kampova, kako bismo mogli primiti još koji milijun gostiju. Dodatni je problem u tome što je turizam nekoć pomagao naš izvoz, a danas sve više postaje ovisan o uvozu.

Mislite na uvoznu robu?

Zanimljivo je da se ljetos oko 180 najvećih američkih kompanija iznenada posulo pepelom te izjavilo da osnovni cilj njihova djelovanja ne može biti stvaranje profita za svoje dioničare, nego i obavljanje društveno korisne funkcije za zaposlene i za zajednice u kojima djeli.

Nije li kapitalizam, kakav poznajemo, došao u križ? — Riječ je o pobuni tih kompanija, koja je posve ispravna. One ne mogu slijediti obveze prema financijskim centrima moći koji im diktiraju takvo ponašanje. Financijski centri moći su instrument suvremenog obliku imperializma. To je ono što je cijelom svijetu zajedničko: kako se suprotstaviti tom diktatu financijskog fašizma? To je suštinsko pitanje, jer novca u svijetu ima sve više, a dostupnost novca sve je teža. Postoje samo dva načina da dođete do više novca: ili da platite višu cijenu novca, ili ćete raditi za nižu cijenu rada. Ljudi i narodi u cijelom svijetu masovno su se priklonili tome da rade za nižu cijenu rada. Dokad će to trajati, vidjet ćemo, ali taj nametnuti razvoj događaja postao je neodrživ. Ljudi su jednostavno prihvatali da žive u stanju neprekidne egzistencijalne anksioznosti, neoliberalne eutanazije, u uskraćivanju svega. U civilizaciji u kojoj je sve podređeno novcu i profitu, ne možete doći do onoga što vam treba. Taj financijski fašizam sve nas tjera u kut.

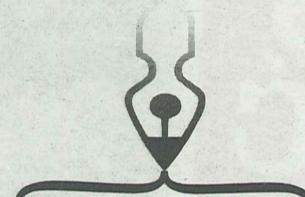
— Mislim na sve, od hotela koji se grade od stranog materijala, do uvoza hrane, pića i tako dalje. Ukratko, turizam nam je potreban, ali s time se ne treba hvaliti. Ako nam se već događa, prihode bismo trebali preusmjernjati u proizvodnju novih kulturnih i materijalnih vrijednosti. A mi to ne radimo. Sve ide u potrošnju koja nas je zanijela.

Održivost života

Kada se zalažete za zauzdavanje tzv. betonizacije obale, osobito sjevernoga Jadrana, mislite li na negativne ekološke posljedice usmjerenja na turizam? Kako tumačite da su neka turistička središta, poput Dubrovnika, nacionalnih parkova Krka i Plitvice počeli javno razmišljati o ograničavanju broja turista koje će primiti?

— Vaše pitanje ne mora biti zakašnjeno. Hrvatska zbog turizma ima goleme probleme i društvene troškove koje nitko ne spominje. Spominju se samo prihodi. Mi trebamo sagraditi nekoliko centara za zbrinjavanje otpada, smeća koje nam uvelike ostavljaju naši gosti. To je zakonita posljedica preopterećenosti hrvatskog prostora i Jadranskog mora. Zbog toga mislim da turistička taksa ne može ostati na razini od sedam kuna.

Zamislite da svaki gost ostavi po jednu, dvije plastичne vrećice, ili plastične čaše. To su milijuni komada. Imamo između 16 i 18 milijuna tona nezbrinutog smeća. Split hoće prebaciti otpad preko Biokova, Rijeka na Marišćinu, a slično razmišlja Dubrovnik. Kamo? Mi mislimo da ćemo smeće prikriti pod zemlju, ali to se ne može riješiti na takav način. Problem otpada može se riješiti samo promijenjenom kulturom života te drukčjom strukturu proizvodnje i potrošnje. Moramo mijenjati cijeli

Tragična je država i ekonomija koja prihode čeka od turizma. Troškovi turizma su četverostruko veći od prihoda. Otim se troškovima šuti. Oko 69 posto prihoda od turizma je privatno, a troškovi o kojima govorim jesu društveni

način proizvodnje života. U suprotnom, ostat ćemo zarobljeni silom izvan nas samih. Stjecajem okolnosti, naime, to je najlakši način da netko dode do šake novca za preživljavanje.

Na što mislite kada kažete da su troškovi turizma četiri puta veći od prihoda? Na autose...?

— Mislim na autocene, zapaljene šume, na rizično ponašanje stranaca koji u japanskama idu na Velebit, Biokovo i slično. Ponajprije, mislim na troškove zbrinjavanja smeća i onečišćenja jadranskog podmorja. Oko 150 tisuća plovila godišnje prođe Jadranom, ali mi nemamo pravog uvida u posljedice tog silnog prometa. Bojim se da će u hrvatskom priobalju doći u pitanje održivost života. Sjeverni dio Jadrana od zapada do Crikvenice već metastazira. Nestaje flora i fauna. Graditi fiksne kapacitete na sjevernom Jadranu stoga je kratkovidno i nerazumno.

Ribe u moru sve je manje, a plastike sve više. Imam dvije doktorske disertacije o hrvatskom podmorju, koje je zastrašujuće čitati, a kamoli prihvatiti kao stvarnost. Ako se Jadransko more nastavi puniti otpadom kao danas, za 50 godina, ako ne i prije, postat će neupotrebivo smetište. Ponavljam, razvoj događaja ide u tom smjeru zbog fizičke preopterećenosti hrvatskog prostora. Zamislite koliko svaki gost tijekom 110 milijuna noćenja ostvarenih godišnje u Hrvatskoj ostavi iza sebe smeću. Ali, o tom smeću trebao bi se pobrinuti netko drugi, a ne oni koji su primili novac. Ponavljam, turizam ne može biti naše gospodarsko usmjerjenje, jer to nije gospodarstvo, ni gospodarska grana, niti gospodarska djelatnost.

Ipak, turizam donosi velike prihode putem PDV-a i puni državni proračun.

— Da, to je tako. Ti su nam prihodi nužni jer imamo velike probleme s održavanjem sustava zdravstva i mirovinskog osiguranja. Znam da politika prešučuje lakoču stvaranja takvih proračunskih prihoda. No, moramo dobro razmislići može li to biti naša perspektiva. Pogrešno mislimo, pogrešno govorimo i pogrešno se ponašamo. Ne mislimo u skladu s našim mogućnostima.

Možemo li kriviti Europsku uniju zato što hrvatska proizvodnja propada i što zemlja sve više zaostaje za drugima?

— Ne možemo. Kada je riječ o hrvatskoj budućnosti, naše mogućnosti nisu sporne, ali o njima neće netko drugi misliti, pa ni Europska unija. Ne smijemo pretjerano očekivati od bilo koga da će nam pomoći onda kada nam bude najteže, posebno ako dode do sraza u Europi, pa ostanemo bez gostiju. Budući da naša proizvodnja nestaje, otvara se pitanje čime ćemo isplaćivati mirovine, kako ćemo održavati zdravstvo i ostale fiksne državne troškove. Na sreću, Hrvatska ima mogućnosti za drukčiju orientaciju od sadašnje, ali o tome trebamo pobrinuti sami.

Bios i ethos

Tko bi, konkretno, trebao preusmjeriti Hrvatsku?

— To što govorimo trebalo bi biti čin hrvatskog Sabora. On bi trebao donijeti odluku o proizvodnjoj i stvaralačkoj orientaciji ove stvarnosti, jer mi imamo takve pretpostavke i u ljudima, i u prirodnim resursima, a ne da prešutno prihvaćamo trgovacku orientaciju koja nas vodi u smjeru potrošnje, pa nam je mozak uvejk bliži biosu nego ethosu. Stoga naši mladi ljudi odlaze u inozemstvo, jer sebe ne vide u takvoj stvarnosti. To treba biti politička promjena, dok sami odlučujemo o tome što trebamo raditi. Hrvatskoj je potrebna koncepcija dugoročnog razvoja života, posebno koncepcija dugoročnog ustrojavanja ekonomskih odnosa. To zahtijeva dugoročnu uređenost, a ne sustav od dnevne važnosti. U sustavu od dnevne važnosti nitko neće u Hrvatsku doći investirati, osim spekulativnog kapitala.

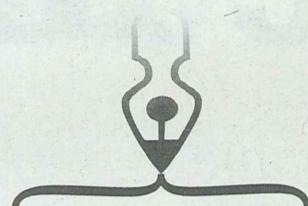
Zašto kažete da trebamo odlučivati o sebi dok još možemo?

— Kada uđemo u eurozonu i odredimo se kune, nećemo moći odlučivati ni o čemu, kada su u pitanju novac ili investicije.

Znači, smatrate da Hrvatska ne potrebuje srlja u međunarodne integracije i pritom se održiće elementi svoje državne suverenosti, kao što su vlastita valuta i monetarna politika, te da zbog toga neće više moći

Nljedicama preusmjerenja Hrvatske na turizam

će postat če za 50 čeljivo smetlište

Sjeverni Jadran više ne bi smio graditi nikakve fiksne kapacitete u turizmu, ali unatoč tome oni se šire, osobito u Istri. Siguran sam da će se jednoga dana u tim kapacitima leći galebovi ili golubovi

utjecati na razvoj dogadaja u zemlji i preokrenuti stanje na bolje.

– Tako je. Bez vlastite valute bit će nam još teže, ali o tome svi šute. Mi očito moramo doživjeti još jedan stres da bismo se osvijestili. Kunu ćemo promijeniti u euro, ali upozoravam da euro nije valuta. Ponavljam, euro nije valuta, jer iza njega ne stoji nitko, nikakva država i nikakav sustav vrijednosti. Utemeljenje Evropske unije na monetarnoj koncepciji i na euru jest tragično i to neće dugo trajati. To slobodno zapišite i poručite

ovom narodu. Sukobi i otrežnjenje tek nam slijede.

Već godinama vlasti u svijetu, ne samo u Hrvatskoj, hvale se ubrzavanjem rasta bruto domaćeg proizvoda (BDP) i teže tome da stoparasta bude što veća, barem pet posto. Tvrde da će to riješiti naše nevolje. Kako to tumačite?

– Ta filozofija neograničenog i ubrzanoga gospodarskog rasta dovodi sve u sukob s prirodom i životom. Mi tu filozofiju materijalizacije moramo promijeniti kako bismo sukob s prirodom i životom smanjili, jer su resursi na našem planetu ograničeni. Priče o ekologiji, kao na nedavnom međunarodnom skupu u Madridu, u organizaciji Ujedinjenih naroda, isprazne su. Dok jedni traže smanjivanjem onečišćenja, drugi istog dana i dalje pričaju o potrebi bržih stopa rasta. Jedno govorimo, a drugo radimo. Nedavna deklaracija iz Madrida, koja je trebala smanjiti emisiju stakleničkih plinova na tragu Pariškog klimatskog sporazuma, ne znači baš ništa.

Zašto ste tu tako kritični?

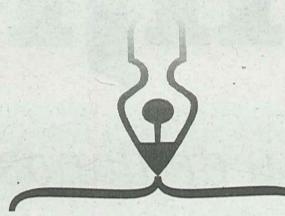
– Zato što takve deklaracije ne mogu sprječiti današnje nasilje nad prirodom i društвom. Da bi se stvorila održiva ravnoteža, mi moramo mijenjati strukturu proizvodnje i potrošnje. U kulturi života ne bismo trebali težiti za procesom kompenzacije sa svjetom, težiti velikom automobilu, velikom stanu ili brodu. Morali bismo gajiti emancipaciju, skromnu potrošnju stvari i davanje prednosti životu u

odnosu na stvari. To je ključne samo za Hrvatsku, nego za Europu i svijet. Trebamo dramatičnu raspravu u svijetu radi promjene ponašanja, a ispraznim deklaracijama, poput madradske, ne možemo obuzdati nasilje koje ugrožava naš opstanak.

Nasilje nad prirodom

Tko nameće to nasilje nad prirodom i ljudima, ugrožavajući naš opstanak?

– To je logika kapitala i stvaranja profita po svaku cijenu. Profit je sredstvo usmjereni protiv općeg dobra. Forsiranje stopa rasta je instrument nasilja nad prirodom i životom. Život je najvrednija stvar na planetu Zemlji. To što ljudska vrsta misli da zna, život na Zemlji stvara više problema nego što ih može riješiti. Stoga je pitanje što mi uopće znamo i imaju li znanstvene i obrazovne institucije prostora za drukčiji pristup i za drukčije mišljenje izvan današnjeg političkog i vjerskog determinizma, izvan tih dvaju tipova razmišljanja

Zamislite da svaki gost ostavi po jednu, dvije plastične vrećice ili plastične čaše. To su milijuni komada. Imamo između 16 i 18 milijuna tona nezbrinutog smeća

koji od ljudi zahtijevaju podložnost i poslušnost, ne tražeći ni od koga da misli i radi drukčije te da promijeni ponašanje.

Nasilje, kakvom smo danas izloženi i u ime kapitala i profita, ne osigurava razvoj. A mi smo prihvatali nasilje kao oblik razvoja. I podmorje i nadmore je uništava se smećem koje se nastoji zbrinuti. Ali to je »zbrinjavanje« nemoguće. Radi se samo o prikrivanju smeća koje neki vulkan sutra može izbaciti, vratiti na površinu. Još jednom upozoravam da to znači kako moramo mijenjati strukturu proizvodnje i potrošnje, koja počiva na nasilju nad prirodom i ljudima u ime profita.

Bojim se da nužne promjene u kolektivnom ponašanju

nju, o kojima govorite, na globalnoj razini neće biti moguće, ako najprije ne dođe do promjena na nacionalnoj razini, u državama. Gradani godinama izlaze na izbore očekujući promjene na bolje, ali nakon izbora ništa se bitno ne mijenja. Tko vlada državama i narodima: demokratski izabrana tijela, ili međunarodni finansijski kapital i velike korporacije?

– Svaki narod, pa i naš, još od Aristotela ima samo jednu mogućnost: da u vlast bira ljudi koji će najmanje zlorabiti vlast protiv naroda, a ne one koji je neće zlorabiti. Suvremena zapadna civilizacija izabrala je oblik autokratske države kao oblika civilizacijskog ustroja. Taj oblik vlasti i države posreduje slobodu pojedinca, gospodarstva i naroda s centrima moći, i to za sve veću cijenu.

Inozemno zaduživanje i našeg naroda dogada se po slobodi autokratske vlasti, a da se čak ne pita narod, ni hrvatski Sabor. Svi međunarodni ugovori, pa i oni o inozemnom dugu, morali bi biti ratificirani u Saboru, ili referendumom. To se nije dogadalo ni u prethodnom civilizacijskom ustroju, pa ni u današnjem. O tome se gotovo i ne govori. Kada sam jednog našeg ministra finacija upozorio da mu se to ne bi trebalo dogadati kao njezinim prethodnicima, odgovorio mi je kako je siguran, kada bi to pokušao, da bi bio otpušten posla.

Od 2000. godine, s ustrojavanjem autokratske vlasti, do danas, ta sloboda posredovanja slobodom pojedinaca, gospodarstva i naroda sve više narod vodi u dužničko-vjerovničke odnose, poznate kao dužničko-ropstvo. Priče o slobodi i demokraciji naroda kao subjekta kulture već su odavno prozirne. Narod je subjekt kulture. Narod nije masa. Narod nije puk. Odnos vlasti prema narodu zahtijeva da se na razini pojedinih naroda i nacija traži novi oblik civilizacijskog ustroja, a onda i novi horizontalni ustroj, umjesto vertikalnog. Nužno je poštivanje naroda kao subjekta kulture od strane svake vlasti, pa i ove kod nas. Slododa na dug nije moguća. To mora razumjeti pojedinac i narod, nepodmitljivo.

SLAVKO KULIĆ

